

УДК 598.2:591.9(477)

ЦІЛІСНІСТЬ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЗООГЕОГРАФІЇ: ОРНИТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Рогожа М.М., канд. істор. наук

(Київський державний інститут ДПМіД імені Михайла Бойчука)

У статті розглядаються питання розвитку континуума української зоогеографії Закарпаття, Галичини та Буковини в контексті єдиного наукового простору України, особливостей впливу часу зоологічних досліджень на вивченість просторового розселення тварин, залежність його від соціокультурного середовища. Порушено питання взаємозв'язку діяльності людини і стану оточуючого середовища.

В історії української науки тема генезису суспільних уявлень щодо природознавчих досліджень й участі попередніх поколінь вчених у цих процесах за останній період новітньої історії України стає все більш актуальною. Оскільки дослідницька діяльність найбільш яскравих представників наукової спільноти українського природознавства вже неодноразово розглядалася, настав час, як уявляється, для суцільного вивчення й аналізу внеску постатей науковців другого, третього й наступних рядів у вивчення живої природи.

Природнім буде сподіватися, що при такому підході неминуче віднайдуться результати, що становитимуть значний пізнавальний інтерес. Більше того, відкриття нових пластів наративних джерел неминуче дозволить більш глибоко зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки в сутності досліджуваних процесів. Відтак часово-просторовий континуум у свідомості дослідника історії природознавчих наук вбачатиметься цілісним, позбавленим дискретності та спорадичності.

Досліджуючи процеси, що відбувалися в науковому середовищі, слід зауважити, що вони знаходилися в тіс-

ному взаємозв'язку та взаємозалежності від соціокультурного та політичного життя соціуму та, відповідно, мали чітко визначену територіальну локалізацію. Усвідомлення цих взаємозалежних явищ неминуче приводить до думки про те, що природознавче наукове дослідження проводилося в певному часовому вимірі, котрому відповідав той чи інший суспільний устрій. Якраз у цьому контексті він і визначав потреби та спрямованість природознавчого дослідження, яке неминуче містило в собі значний контент історії феномену що вивчався та його результатів. Потреба зрозуміти нерозривність процесу

та явища наукового природознавчого дослідження в його часово-просторовому вимірі, виокремити «з тіні» перших осіб науковців, їх особистого внеску в розв'язання загальнонаукових питань і становить основну проблему зазначеної теми.

Впродовж останніх десятип'ятнадцяти років з'явилася значна кількість дисертацій, монографій, статей, інших публікацій; проведено важливі тематичні міжнародні та всеукраїнські конференції з питань історико-наукового аналізу наукового доробку

як природодослідників «першого ряду», так і природодослідників, що працювали в колективах, експедиціях. Як бачиться, саме вони забезпечували у остаточному вигляді щоденну роботу та кінцевий успіх дослідження. Більше того, з погляду оцінки масиву істинності випродукованого знання припустимо говорити про початок формування наукового напрямку в історії окремої природознавчої науки – біології. Достатньо виразно та об'ємно цей напрям виокремлюється в середовищі київських науковців, які групуються навколо колоритної постаті відомого історика науки і техніки О.Я. Пилипчука, завідувача кафедри Державного еконо-міко-технологічного університету транспорту [1].

В системі НАН України функціонує спеціалізована наукова установа з досліджень у цій царині – Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України (з 1986 р.), очолюваний Б.А. Малицьким [2]. Центр має спеціалізований відділ історії науки і техніки, що ним керує Ю.О. Храмов, президент Всеукраїнського товариства істориків науки.

Продовжує зберігати добрі традиції з питань дослідження різних аспектів історії науки і техніки Національний технічний університет «ХПІ», де відкрита спеціалізована кафедра з історії науки і техніки, чи не єдина такого спрямування в Україні. Тривалий час її очолював Л.М. Бесов, голова Харківського відділення Всеукраїнського товариства істориків науки [3].

Значним центром досліджень з історії науки на Півдні України вбачається Дніпропетровській національний університет імені Олеся Гончара. У ньому від 1996 року створений за ініціативи відомого історика науки і техніки В.С. Савчука та діє на постійній основі міжвузівський семінар з історії і філософії науки і техніки [4].

Останнім часом тема історії вітчизняної науки, зокрема, широкого спектра біологічної тематики, стала досліджуватися науковцями Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди [5]. Варто сподіватися, що з часом тут також сформується відповідний науковий напрям досліджень з історії науки, оскільки тут відкрито підготовку викладачів вищої кваліфікації та спеціалізовану вчену раду із захисту докторських дисертацій.

В історико-наукових дослідженнях істотна увага приділена персоналіям вчених, їх науковій діяльності та життєвій долі; цілісній історії природничо-наукових досліджень й окремих її напрямів; історії становлення освіти науки в Україні, в т. ч. – вищої за окремими спрямуваннями; історії окремих наукових установ НАН України; розвитку техніки і технологій аграрного сектора держави та інших тем [5].

Розгляд питання про часово-просторовий континуум української зоогеографії вимагає, перш за все, усвідомлення думки про те, що у часі українські землі належали до різних державних утворень, що зумовлювалося різними соціально-політичними чинниками. Водночас, хронологічно періодизацію приналежності українських земель можна розділити на декілька періодів, починаючи від середини XIX ст., оскільки цей час є вихідною точкою питання, адже в цей час у суспільному свідомості та науковому просторі відбулися позитивні зрушення.

Саме середина XIX ст. відзначена революційними подіями у південно-східній Європі, торкнулися вони й українських земель у складі Австро-Угорщини. Впродовж 1848-1849 років на Закарпатті, Галичині та Буковині відбулися масові виступи, як наслідок, було переглянуто окремі аспекти внутрішньополітичного життя імперії, що,

зрештою звільнило людиність вказаних країв від панщини (кріпацтва). Природно, що це значною мірою вплинуло прискорююче на прийняття остаточного рішення щодо відміни кріпосного права й на українських землях у складі Російської імперії [7].

Зауважимо й на тому, що інтерес до дослідження часово-просторового континууму української зоогеографії в тогочасних умовах Закарпаття, Галичини та Буковини обумовлений, на відміну суцільного інформаційного простору Російської імперії, й відсутністю систематизованих знань не тільки про поширення та розповсюдження тварин, а й щодо вивчення стану фауни в цілому та окремих її класів.

У цей же час у науковому просторі Європи з'явилася сформована британським природодослідником Ч. Дарвіном еволюційна теорія з її основними постулатами [8], що стала міцною методологічною основою досліджень для вчених, які стояли на матеріалістичних позиціях світобачення.

Отже, зауважуючи на викладене вище, початок першого періоду зоологічних (і зоогеографічних) досліджень згаданих територій варто рахувати від середини XIX ст.; це твердження витікає з фактичного суспільно-політичного розвитку названих країв. Період тривав до середини 1914 року і закінчився з початком Першої світової війни.

Наступний період порівняно нетривалий у часі, від середини 1914 року й до кінця 1920 року, період найнижчої науково-дослідницької експедиційної активності, водночас, його варто позиціонувати як період переходу кількісних параметрів знань про світ живої природи в якісні. Цей висновок знаходить своє підтвердження в тому, що вчені «першого ряду» все таки працювали, продовжили оброблення результатів попередніх експедицій, наукових подорожей та екскурсій, узагальнили його та видали декілька капітальних

монографій. Характерним є приклад українського зоолога та зоогеографа О.М. Нікольського [9].

Нарешті, третій період почався після 1920 року та закінчився до вересня 1939 року, оскільки почалася Друга світова війна; зважаючи на її характер, саме вона позбавила можливості вести систематичні дослідження, оскільки інтелектуальні зусилля практично всіх вчених підпорядковувалися потребам ведення війни.

Якщо зоогеографія тих частин українських територій, що входили спочатку до складу Російської імперії, пізніше – СРСР, виявилася достатньо вивченою, то це не стосувалося решти територій, що в силу різних причин входили до складу інших державних утворень. Мова йде про Закарпаття, Галичину та Буковину. Вони становлять значний інтерес завдяки своєму унікальному розташуванню, що позитивно впливало на формування впродовж тривалого часу унікальної для регіону флори і фауни. Одним з вирішальних моментів такого явища бачиться специфічне поєднання абіотичних і біотичних факторів оточуючого середовища [10].

Зокрема, Закарпаття знаходиться на південному заході України в межах західної частини Українських Карпат та Закарпатської низовини та є найбільш віддаленою частиною українських земель (відстань від Києва до Ужгорода – 820 км).

До 1918 року ця територія входила до складу Австро-Угорської імперії, від 1919 року перебувало на основі рішень Паризької мирної конференції, Сен-Жерменського мирного договору (1919) у складі Чехословацької Республіки зі статусом автономії. На початку 1939 року виникло нове державне утворення – Карпатська Україна (президент – Августин Волошин), але у березні цього ж року її територію насильно приєднано до Угорщини [11].

Близько 80% території Закарпаття займають гори, що простягаються з пі-

вничного заходу на південний схід (тут знаходиться найвища точка України – г. Говерла (2061 м). Решта території – Притисянська низовина. Ліси, які є найбільшим багатством краю, займають понад 50% території, різноманітні за породним складом залежно від вертикальної поясності [12].

Ученими в краї виявлено та систематизовано близько 400 видів хребетних тварин, ссавців – 80 видів, птахів – 287 видів, з яких 197 гніздуючих, 10 видів плазунів, 16 – земноводних, 60 видів риб. Найбільш поширені види хребетних тварин Закарпатті: кріт (*Talpa europaea*), лисиця (*Vulpes vulpes*), вовк (*Canis lupus*), заєць (*Lepus europaeus*), білка (*Sciurus vulgaris*), горностай (*Mustela erminea*), лісова куниця (*Martes martes*), дикий кабан (*Sus scrofa*), козуля (*Capreolus capreolus*), олень благородний (*Cervus elaphus*).

Із рідкісних видів слід відмітити лосося дунайського (*Hucho hucho*), стерлядь (*Acipenser ruthenus*), пугача (*Bubo bubo*), беркута (*Aquila chrysaetos*), тинівку альпійську (*Prunella collaris*), рись (*Lynx lynx*), видру (*Lutra lutra*). Зникаючі види: сичик-горобець (*Glaucidium passerinum*), волохатий сич (*Aegolius funereus*).

До Червоної книги України занесено: глухаря (*Tetrao urogallus*), kota лісового (*Felis silvestris*), лелеку чорного (*Ciconia nigra*) та ведмедя бурого (*Ursus arctos*). У гніздовій орнітофауні з'явилися нові види: чернь чубата (*Aythya fuligula*) та чернь білоока (*Aythya nyroca*) [13].

Природно, що така кількість гірської місцевості (без розвиненої належним чином інфраструктури) та при незначному заселенню впродовж тривалого часу, об'єктивно сприяла виникненню унікального становища краю – значні території збереглися практично недоторканими. З різних причин впро-

довж тривалого часу ці території не вводилися в інтенсивне господарське освоєння, тривало зберігали відносну сталість видового складу рослинного та тваринного світу. В майбутньому такий стан гірської місцевості перманентно творив передумови до створення природоохоронних територій.

Не менш складною та суперечливою в часі та просторі вбачається політична доля Галичини. Територія Галичини – північні схили Карпатських гір, басейн верхнього і середнього Дністра, Західного Бугу (верхня течія), верхнього Сяну, зі сходу обмежена р. Збруч [14].

Революційні події 1848–1849 років пробудили національну самосвідомість українського населення Галичини. Головна Руська Рада (Львів, 1848) навіть пропонувала утворити окремий коронний край зі Східної Галичини, Буковини та Закарпаття у складі Австрійської імперії). Важливою подією стало скасування кріпацтва в Галичині у 1848 році.

Не аналізуючи причин відміни кріпосного права, відзначимо в цілому позитивне значення цього такого політичного кроку держави. Стала можливою, як окремий наслідок, участь крупних землевласників і промисловців у природничо-наукових дослідженнях краю. Серед них варто назвати Казимира Водзіцького, К.С. Петруського, В.Й. Дзедушицького [15].

На території Галичини вже тривалий час діяв Львівський університет (1661), що практично (лише змінюючи назву та спрямованість навчального процесу) не переривав своєї навчальної діяльності та успішно продовжував підготовку студентів до практичної та наукової роботи [16].

Початок Першої світової війни (1914) фактично розгорнувся на землях цих країв. Природно, що концентрація військ у прифронтовій зоні не сприяла

науковим дослідження природи на території воєнних дій.

У пізнішому часі одним з наслідків Першої світової війни стало те, що на політичній карті Європи з'явилися нові державні утворення: Польща, Австрія, Угорщина, Чехословаччина, Румунія, що до них відійшли землі Галичини, Закарпаття та Буковини з українським населенням. За наслідками статей Брестського миру (1918) політична карта українських територій в складі названих держав істотно не змінилася.

Повертаючись до питання про розвиток природничих досліджень у краї, відзначимо, що видовий склад хребетних Галичині досить ґрунтовно вивчений різними поколіннями природодослідників. У цілому фауна хребетних тварин за кількістю зафіксованих видів подається за відповідними класами: риб – 47, земноводних – 15, плазунів – 8, птахів – 199, ссавців – 71. Усього налічується 340 видів [17].

До фауни хребетних значної території, котра займає верхів'я басейнів Дністра, Західного Бугу, входять західноєвропейські, східноєвропейські, гірські (аркто-альпійські), передньоазіатські, бореальні, середземноморські види, що зумовлюється розміщенням Галичини на межі Західної та Східної Європи, на вододілі річкових систем Балтійського і Чорного морів.

Водночас, при порівняно сприятливих умовах для збереження постійного видового складу хребетних Галичини, до Червоної книги України віднесені: зубр (*Bison bonasus*), лісовий кіт (*Felis silvestris*), світлий тхір, (*Mustela eversmanni*) малий підковоніс (*Rhinolophus hipposideros Bechstein*), європейська широковушка ((*Barbastella barbastellus*), довговуха нічниця (*Myotis bechsteini*), чорний лелека ((*Ciconia nigra*), беркут (*Aquila chrysaetos*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), сап-

сан ((*Falco peregrinus*), пугач (*Bubo bubo*), карпатський тритон (*Lissotriton montandoni*), альпійський тритон (*Mesotriton alpestris*), очеретяна ропуха (*Bufo calamita*) [18].

Однак, останнім часом спостережено зміни вигляду орнітофауни внаслідок господарської діяльності людини (антропогенний фактор). Зникли цінні мисливсько-промислові птахи (дрофа (*Otis tarda*), хохітва (*Tetrax tetrax*), сіра гуска (*Anser anse*), сирій журавель (*Grus grus*), деякі кулики (*Limicolae*), а також великі птахихижаки (орли (*Aquila*), сип (*Gyps fulvus Hablizl*), стєрв'ятник (*Neophron percno-pterus*). Скоротились ареали рябчика (*Bonasa bonasia*), тетерука (*Tetrao tetrix*), великого кульона (*Numenius arquata*). Зменшилась чисельність популяції глушця (*Tetrao urogallus*), сірої куріпки (*Perdix perdix*), перепела (*Coturnix coturnix*), багатьох голубів (*Columba*), пастушків (*Rallus*), качок (*Anas*); водночас, з'явилися деякі нові види – єврібіонти (кільчаста горлиця (*Streptopelia decaocto*), канарєєчний в'юрок (*Serinus serinus*), дрізд-чикотень (*Turdus pilaris*)[19]. В той же час у Галицькому національному природному паркові (НПП) виявлено у Верхньому Подністрів'ї першу гніздивлю рідкісного виду птахів – косаря (*Platalea leucorodia*).

Буковина — історичний регіон, розташований між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Пруту та Серету. Нині ця територія входить до складу України (Північна Буковина – Чернівецька область) та Румунії (Південна Буковина – обл. Сучава Румунії) [20].

Враховуючи зміни в розвиткові краю (після подій 1848-1849 років) на основі капіталістичних суспільних і виробничих відносин, потребу притоку підготовлених спеціалістів, а також управ-

лінців високого рівня для різних ланок господарського комплексу та його кращого освоєння, влада Австро-Угорщини в 1875 році відкрила в Чернівцях університет, що стало її відповіддю на постанову Буковинського сейму [21].

Природно, що з відміною кріпосного права на цих територіях значно інтенсифікувалася господарська діяльність населення як у сільському господарстві, так і промисловості. Антропогенне навантаження на природу зросло, відтак, уже за радянської доби постала потреба ревізії фактичного стану тваринного світу та формування, відповідно до світових тенденцій, природоохоронних заходів, одним з яких стало створення Червоної книги.

Червонокнижні представники тваринного світу цього краю: сова довгохвоста (*Strix uralensis*), підорлик малий (*Aquila pomarina*), лелека чорний (*Ciconia nigra*) та інші. Типовими «червонокнижними» представниками пташиного світу регіону, життя яких пов'язане з водоймами, є: чернь білоока (*Aythya nyroca*), гоголь (*Bucephala clangula*), крохаль довгоносий (*Mergus serrato*), скопа (*Pandion haliaetus*), крохаль великий (*Mergus merganser*) та ін.

Продовжуючи сприймати континуум як безперервно існуюче та змінюване у своїй сутності матеріальне середовище, котре безумовно оперує категоріями часу та простору, зауважимо, що на згаданих територіях воно мало свої особливості. До його орбіти виявилися долученими політичні чинники геополітичних інтересів провідних європейських держав, що зумовили змінюваність фактору приналежності українських територій до тих чи інших державних утворень. Ця група чинників неминуче впливала на взаємовідносини між етносами всередині кожної поліетнічної держави, відтак, від-

бувалися процеси колонізації, румунізації стосовно українського етносу, що неминуче викликало спротив місцевого населення у різних формах. В свою чергу, похідними від політичних виявилися соціальні, культурні та освітні чинники. У своїй загальній сумі вони достатньо сильно характеризували вплив державних структур на життя людей на підвладних територіях.

Однак соціокультурний простір Закарпаття, Галичини та Буковини неминуче наповнювався діяльнісним пізнанням людьми оточуючої природи, у т. ч. й хребетних тварин. Оскільки птахи були найбільш чисельним за кількістю видів класом хребетних, природним бачиться посиленна увага до них, відтак, і вивчення різноманітних сторін їх сезонних і річного біологічних циклів.

Накопичення відомостей про птахів на цих територіях мало достатньо довгу історію. Однак воно мало загальну особливість, оскільки ці території починаючи від середини XIX століття входили до складу Австро-Угорщини, тому ніяких ускладнень для переїзду з однієї частини краю до іншої не виникали. Для прикладу, В.Й. Дзедушицький як орнітолог-аматор, вільно пересувався цими територіями, не відчуваючи труднощів на кордонах.

Справедливим бачиться назвати першою німецькомовну наукову працю «Фауна галиційсько-буковинських хребетних тварин» Олександра Завадзького (1798-1868), видану 1840 року, адже в ній автор описав 302 види птахів; при всіх її помилках і неточностях (з погляду сьогоденного рівня орнітології) праця має безсумнівну цінність як першоджерело. Зауважимо, що уже тоді автором порушено питання, котрі стосувалися біології птахів, поширення, значення в господарській діяльності та їх охорони [22].

Птахів цього краю стосувалася наукова праця «Список птахів Галичини» (1840), що належала К.С. Петруському (1811-1974), учню О. Завадзького. Він у 1833 році заснував у с. Підгородці на Сколівщині (нині – Львівська обл.) звіринець (фактично зоопарк), де зібрав близько 500 місцевих видів тварин. Автор 20 наукових праць, серед них – дві монографії [23].

Казимир Водзіцький (1816-1889), відомий орнітолог-аматор, автор понад 70 наукових праць з різних питань орнітології, зібрав к своєму маєтку (нині – Зборівщина Тернопільської обл.) практично повну колекцію орнітофауни Галичини. Велика наукова праця «Орнітологічна екскурсія в Татри і Карпати Галиційські» (1851) стала, можна вважати, першим посібником з порівняльної орнітології [24].

Як дослідник і знавець природи краю, Густав Бельке (1810-1862) видав кілька праць, що стосувалися фауни хребетних з околиць Кам'яця: «Нарис історії натуральної Кам'яця-Подільського» (видано 1859 року у Варшаві польською та в Москві французькою мовами). У цих працях подано дані про рослини і тварини з достатньо великої території: від містечка Смотров (нині смт Дунаєвського району) на півночі, до Жванцяна на півдні, від Оринина на північному заході до сіл Китайгород і Демшин на сході та південному сході [25].

Окремого подячного слова в питаннях дослідження природи Галичини, її збереження, формування в населення краю свідомого ставлення до її використання, створення законодавчої бази природовідповідного мисливства за допомогою Галицького сейму заслуговує діяльність В.Й. Дзедушицького (1825-1899) [26]. Закінчену природничу освіту він здобув у Львівському університеті, перед цим разом зі своїм наставником Е. Шауером (учнем О. Брема та Е.А. В. Ці-

ммермана) відвідав музеї природничої історії в Парижі та Відні, а потім подорожував з науковою метою Німеччиною, Францією, Австро-Угорщиною.

Успадкувавши в середині XIX століття великі помістя в краї, він продовжив вивчення природи, зокрема, фауни Галичини, Волині, Поділля, Полісся, Східної Польщі. З часом юнацьке захоплення трансформувалося у внутрішню потребу та стало справою всього життя Володимира Йосиповича. З часом у нього виникла ідея створити природознавчий музей у Львові. Уже в 1870 році музей у новозбудованому приміщенні стали відвідувати екскурсії, а в 1880 році В.Й. Дзедушицький передав його у власність міського магістрату. У 1893 році він узявся утримувати музей власним коштом (12 тис. австрійських крон щорічно). Втім, найзначнішим внеском в українську зоологію є навіть не так його узагальнююча праця щодо денних хижих птахів згаданих країв [27], як відкриття музею, що сьогодні займає істотне місце в системі збереження наукової матеріальної спадщини за різними напрямками знання.

З огляду на зоогеографічну характеристику вказана територія належить до бореально-лісової та європейської лісостепової зон. Ці відомості дозволили поділити території Закарпаття, Галичини та Буковини на чотири зоогеографічні райони: 1) Українсько-Карпатський; 2) Західно-Волинський; 3) Подільський; 4) Закарпатський [28].

Вбачається можливим припустити, що в сучасних умовах сформовано нову парадигму ставлення до успадкованих природних багатств України як системи унікальних цінностей заради їх збереження та відтворення. З цією метою державою створено систему національних парків, інших природоохоронних терито-

рій. Їх особливістю є те, що вони зазвичай розташовані в місцях, котрі не мали добре розвинутої сільськогосподарської та промислової інфраструктури та в силу різних причин зберегли практично недоторканими території з рідкісними тваринами, рослинами та цілісними екосистемами. На цих територіях впродовж тривалого часу сформувалося потужне біологічне різноманіття в умовах унікального геоморфологічного ландшафту. Особливістю природних національних парків є й те, що вони доступні для туристів.

В Україні національні парки називаються національними природними парками (НПП). Станом на кінець 2012 року в Україні створено 41 національний природний парк, географія розташування широка знаходяться у 20 з 24 областей, а також в автономній республіці Крим. Найбільше їх знаходиться на територіях Закарпаття, Галичини та Буковини – 16 (39%).

На території Закарпаття створено: Національний природний парк «Синевір» (Чернівецька обл., 1989) площею 40400 га.; Національний природний парк «Ужанський» (Закарпатська обл., 1999) на площі 39159 га.; Національний природний парк «Зачарований край» (Закарпатська обл., 2009) площею 6101 га.

У Галичині створено: Національний природний парк «Карпатський» (Івано-Франківська обл., 1980) площею 50303 га.; Національний природний парк «Яворівський» (Львівська обл., 1998) площею 7079 га.; Національний природний парк «Сколівські Бескиди» (Львівська обл., 1999) площею 35684 га.; Національний природний парк «Гуцульщина» (Івано-Франківська обл., 2002) площею 32271 га.; Національний природний парк «Галицький» (Івано-Франківська обл., 2004) площею

14685га.; Національний природний парк «Кременецькі гори» (Тернопільська обл., 2009) площею 6951,2 га.; Національний природний парк «Верховинський» (Івано-Франківська обл., 2010) площею 12022, 9 га.; Національний природний парк «Північне Поділля» (Львівська обл., 2010) площею 15588 га.; Національний природний парк «Дністровський каньйон» (Тернопільська обл., 2010) площею 10829 га.

На території Буковини створено: Національний природний парк «Вижницький» (Чернівецька обл., 1995) площею 7829 га.; Національний природний парк «Черемоський» (Там само., 2009) площею 7117,5 га.; Національний природний парк «Хотинський» (Там само., 2010) – 9400 га.

Наведені вище сучасні відомості про тваринний світ і наявні національні природні парки Закарпаття, Галичини та Буковини подано з метою формування, разом з іншим, відомостей стосовно безперервного регіонального розвитку вивчення тваринного світу в фундаментальному та прикладному аспектах, розширення загальних уявлень про природу зазначених територій з погляду перспективи її збереження та наступного відтворення.

Відтак, має право на існування думка про те, що зоологічні дослідження Л.О. Портенка, А.Я. Татарінова та І.Т. Сокура вбачаються логічним продовженням вивчення тваринного світу тієї частини України, що виявилася інтродукованою в науково-дослідницький простір колишнього СРСР лише після 1944 року. Їх роботи виявилися узагальнюючими як щодо складу фауни, так і зоогеографічними водночас.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипчук Олег Ярославович // Імена України: Біографічний щорічник: 2001. – К.: Фенікс, 2002. – С.433.; *Іван Бандурка*. Олега Ярославовичу Пилипчуку – 57 // Історія української науки на межі тисячоліть. – 2004. Вип.15. – С. 21-41.
2. Форпост українського наукознавства (Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України – 25 років) / Б. Маліцький, Л. Кавуненко, О. Красовська, О. Пилипенко // Вісник НАН України. – 2011. – №10. – С. 36-43.
3. *Савчук В.С.* Леонид Михайлович Бесов (к юбілею ученого і педагога). Вісник Дніпропетровського університету. -2008.-Т.16,№1/2.серія: "Історія і філософія науки і техніки".- Вип.16.
4. *Швидько Г.К.* Талант і доля (Варфоломій Степанович Савчук) // Вісник Дніпропетровського університету. Історія і філософія науки і техніки. – 2005. – Вип. 12. – С. 42-49.
5. *Коцур Н.І.*
6. Історія науки і техніки в Україні: анотований каталог 106 докторських і кандидатських дисертацій: 1979-2008 рр./Укладачі О.Я. Пилипчук, О.О. Пилипчук, В.П. Шуманський; Відп. ред. О.Я. Пилипчук. – К., 2008. – 264 с.
7. Крестьянская реформа в России 1861 года: Сборник законодательных актов/Сост. К.А. Софроненко. – М., Юриздат, 1954. – 499 с.
8. *Дарвин Ч.* Происхождение видов путем естественного отбора или сохранение благоприятных рас в борьбе за жизнь. Перевод с шестого издания (Лондон, 1872). Отв. редактор академик А.Л. Тахтаджян. – СПб, Наука, 1991. – 546 с.
9. *Нікольський О.М.* Плазуни (*Reptilia*): (Фауна Росії та суміжних країн) Т.1. *Chelonia et Sauria*. 232 с. з 69 мал.;; 9 табл.; *Він же*. Плазуни (*Reptilia*): (Фауна Росії та суміжних країн) Т.2. *Orphidia* 349 с., з 64 мал.; 8 табл.; *Він же*. Наші отруйні змії. Нарис. 3-е вид. 116 с.; *Він же*. Земноводні (*Amphibia*): (Фауна Росії та суміжних країн). 309 с., 62 мал.; 4 табл.
10. Географія українських і суміжних земель. К.: Обереги, 2005. Т. 1: Загальна географія / Опрац. і зред. В. Кубійович. Перевид. 1938 р. 528 с.
11. *Вегеш Микола*. Августин Волошин і Карпатська Україна. – Львів ЗУКЦ, 2004. – у414с. *Він же*. Карпатська Україна. Документи і факти. – Ужгород: Карпати, 2004. – 432 с.
12. *Масляк П.О.* Географія України: Навч. посіб. / П.О. Масляк. – К.: Стафед-2, 2000. – 148 с.: іл., карти.
13. *Колушев І.І.* Краткий очерк фауны Закарпатской области. – Науч. зап. Ужгород, ун-та, 1953, т. 8.; *Кістяківський О. Б.* – Тр. ін-ту зоології АН УРСР. Птахи Закарпатської області, 1950, т. 4.
14. *Кугутяк М.В.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.-1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 195 с.
15. Орнитологи України. Библиографический справочник//вып. I. Авторы-составители: Т.А. Атемасова, И.А. Кривицкий. – Харьков, 1999. – 286 с.
16. Львівський університет імені Івана Франка. Львівський університет: [історія з часів його заснування]. Ред. кол.: В.П. Бугайов (відп. ред.) та ін. – Львів: Вид. Львів. ДУ, 1986. – 146 с.: іл.
17. *Татаринов К.А.* Звірі західних областей України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 188 с.
18. Природа Львівської області / За ред. К.І. Геренчука. –Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1972. – 151 с.

19. Татаринов К.А. Фауна хребетних заходу України. – Львів: Вища школа. Вид-во при Львівському університеті, 1973. – 257ст.

20. Шмедес К. Географическое и статистическое обозрение Галиции и Буковины». Изд. 2, пер. Н. Фельдмана, СПб., 1870.

21. Чернівецький університет /Нарис/ Ред. кол.: В.К. Король/ відп. ред./та інші. – Львів, Вища школа, 1975. – 192 с. з іл.

22. Завадзький О. Енциклопедія українознавства. Том 2. – Львів, 1993. – С. 402-800. – С.

23. Петруський К.С. / Орнитологи України. Библиографический справочник. вып. I. Авторы-составители: Т.А. Атемасова, И.А. Кривицкий. – Харьков, 1999. – 286. – С. 5.

24. Водзіцький К. Див.: *Литинецький І.Б.* Бесед о бионике. – М.: Наука, 1968. – 592 с.

25. Матвеев М. Д., Мороз О. М., Шевра М.В. Густав Бельке (Gustav Belke) – дослідник природи Поділля XIX століття // Пріоритети орнітологічних досліджень. – Львів, – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 149-151.

26. Рогожа М.М. Володимир Дзе-душицький та його природознавча діяльність // Історія української науки на межі тисячоліть. – К., 2009. – Вип. 39. – С. 198-207.

27. Graf. Dzieduszycki'sches Museum in Lemberg. I. Abteilung. Zoologie Wirbelthiere. II. Vogel gesammelt, bestimmt und verzeichnet von Wladimir Graf Dzieduszycki. Lemberg. I.Vereins-Buchdruckerei. 1880.

28. Геренчук К.І. Природа Львівської області. Фауна хребетних. – Львів.

Рогожа М.Н. Целостность развития украинской зоогеографии: орнитологический аспект. *В статье рассматриваются вопросы развития континуума украинской зоогеографии Закарпатья, Галиции и Буковины в контексте единого научного пространства Украины, особенностей воздействия времени зоологических исследований на изученность пространственного расселения животных, зависимость его от социокультурной среды. Затронут вопрос взаимосвязи деятельности человека и состояния окружающей среды.*

Rogozha M.N. Integrity of the development of Ukrainian zoogeography: ornithological aspect. *Issues of the development of Trans-Carpathia, Galicia, and Bukovina Ukrainian zoo-geographical continuum in the context of integral scientific space of Ukraine as well as peculiarities of time of zoological researches influence on the studies of animal settlement space, and their dependence on socio-cultural space are exposed in the paper. The author applies the interdependence of a human being and the environment.*